

is derived from the token "judge" and is thinking, conscious understanding of what is happening. So, out of necessity unquestioning acceptance of his fate, and there is an active understanding of human's own existence. In the work of Vasyl Stus, whose belonging to the Ukrainian mentality no doubt, these moments are especially noticeable.

The author specifically stresses, that in poetry, "The God is born already in me" sectioned at the end of the collection, thus creating the impression of the final chord, there is the image of black candles of pain that makes lyrical of otherness, outer life, which is in turn an image of transformations of certain death. It is not fear "losing his own" through reliance to an evil god as interpreted by R. Krylovets – the researcher of philosophical poetry collections – but it is exactly transcendent, that brings man to God.

Key words: philosophy of existentialism, the border situation, self-affirmation.

УДК 821.161.2-312.9.09

Катерина ОСЕЛЕДЬКО,

аспірант,

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

МІФОПОЕТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ОСНОВА АВТОРСЬКОГО МОДЕЛЮВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ПРОСТОРУ ТВОРУ

У статті досліджується міфопоетичний простір художнього твору. Автор обґрунтовує теорію залежності авторського міфопоетичного простору літературного тексту від підсвідомого мислення, як індивідуального, так і колективного.

Ключові слова: міфопоетика, міфологія, архетип.

На сьогоднішній день у суспільстві спостерігається тенденція поживлення інтересу до міфології та теорії міфу, початок якої простежується ще в середині ХХ століття. Та стрімке зростання такого інтересу розпочалося ще в 90-х роках ХХ століття і триває до сьогодні. Актуальність цієї тенденції підтверджує велика кількість семінарів та конференцій, безпосередньо присвячених міфологічній тематиці, або так чи інакше з нею пов'язаних; однозначним прикладом також є випадки перевидання відомих філологічних та етнологічних праць із теорії міфології та спроби розробити нові теоретичні підходи до міфу як культурного явища. Публікуються „Міфи враженої свідомості” Є. Анчел, „Міфологія досугу” М. Хренова. Поширеним явищем стає аналіз суспільства у соціальних, політичних та культурних сферах з точки зору штучної

міфологізації. Слова Є. Мелетинського про те, що міф у ХХ столітті став „одним із центральних понять соціології і теорії культури” [5, 9], не тільки не втратили свою актуальність, а й безпосередньо характеризують стан цього явища і в ХХІ столітті.

Поглиблений інтерес до явища, яке „раніше вважалося всього лиш однією з форм культури, чи навіть явищем одного з видів культури” [2, 7], підводить до перегляду значення міфу у світосприйнятті та розвитку культури зокрема, а значить – і до перегляду значення самого поняття міфу, адже велика кількість дослідницького матеріалу з цієї теми оперує великою кількістю термінів-визначень цього поняття.

Актуальність теми зумовлюється тим, що на тлі такого зацікавлення міфом як явищем культурним та соціальним, проблеми міфопоетики розроблене ще недостатньо. Метою роботи є дослідження авторського міфопоетичного простору в художньому тексті як безпосередньої проекції поняття „міфопоетика” та обґрунтування залежності міфопоетичного простору від міфопоетичного світобачення автора художнього тексту.

Характеристику міфу як „явища давньої культури, для неї суґубо специфічного” [5, 14], підтримують практично всі дослідники, але водночас проєктують саме таке визначення і на літературу без зауважень щодо правомірності цього проєктування, не звертаючи увагу на протиріччя, що виникає під час використання міфів і створення сучасних міфологічних наративів. Автор однієї з найглибших праць з теорії міфу – Є. Мелетинський – зауважив, що „словесний знак „міф” корелюється сьогодні із взаємовиключними значеннями і використовується не тільки як щось багатозначне, але й як доволі невизначене” [5, 14]. На сьогодні ця тенденція не втратила своєї актуальності, адже життя людини залежне від міфів, за твердженням О. Лосева, світ загалом заснований на міфах [4, 8]. Однак, таке твердження є суперечливим щодо поняття „світу загалом”, адже „світ загалом” без присутності в ньому суб’єкта (мене, нас тощо) не даний людині. Будь-які висновки щодо навколишнього світу людина робить, відштовхуючись від того, що вона в ньому присутня, а, отже, ця присутність є невід’ємною частиною світогляду людини. Тому під час дослідження міфу можна говорити лише про те, що стосується саме світу людини, а не світу загалом. Вести розмову про міф у відриві від людини, від суспільства неможливо. Тому неможливо і досліджувати розвиток людської культури, не

апелюючи до питання про міф. Яке б трактування міфу не взяли, спостерігаємо невід'ємність людини і міфу. Міф завжди виступає і як дія особистісна, тобто як результат творчої діяльності особистості, і як дія універсальна, а значить колективна, адже охоплює і перебільшує особистість, а тому звертається до колективного несвідомого, що виявляється в колективному характері міфу, що підкреслював ще Е. Дюркгейм.

Міф пов'язаний із людиною і з позиції особистісного світосприйняття, і колективного несвідомого. Але і людина пов'язана з міфом, який, у свою чергу, тим поєднанням особистісного і колективного надає можливість пояснити власне значення, роль людини в цьому світі, саме міф дає можливість знайти ту вищу істину людського існування, без якої це існування неможливе.

Активна експансія міфологічного у свідомості людини і в сучасному суспільстві, яке за своєю суттю аж ніяк не є міфологічним (наслідком чого є міфопоетичні елементи в культурі загалом і літературній творчості зокрема), не змогла б відбуватися без міфопоетичного світосприйняття, яке і є проекцією того поєднання особистісного і колективного характеру міфу в несвідомому сприйнятті світу як сучасної людини зокрема, так і сучасного суспільства в цілому. Тож міфопоетичне мислення або міфопоетичне світосприйняття як дія, що приводить до проекції міфопоетики в художньому творі, привертає увагу.

Також у подібному контексті використовується поняття „світовідчуття”, але тут уже спостерігається перевага в бік чуттєвого, тоді як для міфу образний компонент важливіший ніж емоційно-вольовий. До того ж, відчуття як тільки одна з попередніх ступенів сприйняття ще не дає тієї цілісної картини світу, яка безсумнівно існує в міфологічних суспільствах, і зовсім не пояснює тієї дивної вибірковості уваги, яка притаманна людям цих товариств і може бути пов'язана тільки з особливостями цієї „картини світу”, зі специфікою міфологічного світосприйняття, іншими словами, з особливим типом причинності, простору і часу, прийнятими в суспільстві.

Таким чином, саме поняття світосприйняття найбільш точно відповідає нашому уявленню про міф. Згадуючи міфологію і звертаючись до так званих „примітивних суспільств”, дослідники відзначають, що таким суспільствам притаманне особливе міфопоетичне мислення, – первісне, „дикє” мислення. Часто його

також називають містичним, символічним або передлогічним, при цьому увага акцентується на його відмінності і незрозумілості з позиції мислення наукового, логічного, тобто мислення, що для сучасного суспільства є звичним, чи навіть єдино можливим. У будь-якому випадку, мислення в сучасному уявленні означає логічне, і під час визначення мислення насамперед ідеться саме про особливий логічно і структурно організований процес, і вже потім – про інтуїтивні та інші осяяння як частину цього процесу, або навіть зовсім окреме від нього явище. За своєю суттю для сучасної людини мислення припускає логіку певного типу: закон виключеного третього, принцип суперечності, закон тотожності, імплікація, індукція і дедуктивний висновок – основа логічного мислення, яке прижилося і розвивалося з часів Арістотеля. Процес мислення а priori ґрунтується на причинно-наслідковому зв'язку, а також на заснованих на цій причинності уявленнях про простір і час, тобто про певну картину світу.

Однак, світобачення, що потрактовується, як міфопоетичне, первісне або символічне, позбавлене звичних нам беззаперечних елементів. При підході до міфопоетичного мислення з критеріями логіки виявляються, з позиції звичного, логічного мислення, алогізми, протиріччя та неузгодженості. Саме це сприяло створенню терміна „пралогічне мислення”: „мислення первісних людей може бути названо пра-логічним із таким же правом, як і містичним. Це два аспекти одного й того, ніж дві самостійні риси. Первісне мислення, якщо розглядати його з позиції змісту подань, має бути назване містичним, воно повинно бути названо пра-логічним, якщо розглядати його у плані асоціацій. Під терміном „пра-логічне” аж ніяк не слід розуміти, що первісне мислення являє собою якусь стадію, що передує в часі появи логічного мислення ... це мислення, принаймні, зовсім не має такого характеру. Воно не антилогічно, воно також і не алогічно. Називаючи його пра-логічним, я тільки хочу сказати, що воно не прагне, насамперед, подібно нашому мисленню, уникати протиріччя ... воно аж ніяк не має схильності впадати в суперечності (це зробило б його абсолютно безглуздим для нас), проте, воно і не думає про те, щоб уникати протиріч. Частіше все воно відноситься до них з байдужістю” [2, 34]. Отже, міфопоетичне мислення виступає як проекція міфу (міфів), які становлять підґрунтя первинного, „примітивного” суспільства та його культури, і визначає специфіку цієї культури. Підґрунтям міфопоетичного

світосприйняття постає особливий тип причинності, в центрі якої – небайдужість або „закон учасливої уваги” [7, 397] і його наслідку. За міфопоетичним мисленням, світ уявляється як сукупність місць взаємодії великої кількості неповторних і незамінних живих істот, причетних як до цього світу, так і одне до одного, а тому відповідальних за цей світ і одне за одного. Оскільки істоти, з позиції міфопоетичного світобачення, є різними за своєю суттю, а значить і за своїм значенням, то заміна чи ототожнення для цього світу стають неможливими. Основними онтологічними характеристиками міфопоетичного світу є стійкість та мінливість, що реалізуються за допомогою метафоричності міфопоетичної мови і виявляються у притаманній героям великій кількості іпостасей.

Міфопоетичне світосприйняття притаманне „архаїчним” суспільствам, у часи їх становлення. В той же час спостерігається звертання до такого типу світосприйняття на зламі суспільної системи (і як наслідок – зародження нової). Цей факт підводить до думки, що цей тип світосприйняття є найбільш придатним для моментів, „коли суспільство знаходиться у точках біфуркації” [2, 72] і міфопоетичному мисленню відводиться основна і специфічна роль – забезпечення психологічної стійкості в періоди „хаосу” в суспільстві. Тож не можна не погодитись із думкою Е. Дюркгейма, що міфи завжди потрібні людям, адже саме міфопоетичне мислення допомагає індивіду пристосуватися до навколишнього середовища і суспільних явищ.

За Х-Л. Борхесом, міф – це завжди зв'язок, стрижень безлічі зв'язків, саме це і є основою закону учасливої уваги. Будь-який міф відповідає цьому, розрізняючись тільки за принципами „зв'язування зв'язків”, за типами відносин зі світом і поглядами на світ. Саме це і характеризує міфопоетику як проекцію міфу на свідомість людини і суспільства в культурі загалом і в літературі, як культурному явищі зокрема.

Безпосередньо, поетика (від грецького *poietike* – поетичне мистецтво), як розділ теорії літератури, досліджує систему засобів вираження в літературних творах. Загальна поетика систематизує репертуар цих засобів: звукових, мовних, образних. Поетика суб'єктна досліджує взаємодію цих засобів у створенні „образу світу” і „образу автора” в окремих творах чи групі творів (творчість письменника, літературна течія тощо). Тож, міфопоетика виступає як частина поетики, яка досліджує не окремі, засвоєні митцем,

міфологеми, а відтворену ним цілісну міфопоетичну модель світу, яка є репрезентацією його особистого міфопоетичного світосприйняття, що реалізується в системі символів та багатьох інших поетичних категорій. Головною особливістю і відмінністю авторської творчої міфопоетики від стихійного колективного міфопоетичного світосприйняття є її обов'язково усвідомлений характер, однак постає міфопоетика в художньому тексті як наслідок авторського міфопоетичного мислення, яке виявляється несвідомим засобом моделювання світу.

Міфопоетика – своєрідний культурний наслідок (або навіть цілий комплекс таких наслідків) міфопоетичного типу світосприйняття, що виявляється в кожній людині незалежно від її приналежності до тієї чи іншої культури і від її свідомості, незалежно від її ставлення до раціонального та ірраціонального, незалежно від її розвитку й інтелекту в моменти, коли їй це стає необхідно для особистого самозбереження: психологічного, культурного, соціального. Це не частина культури і навіть не якийсь певний її тип, а вияв однієї з домінант світосприйняття, того, що організує погляд людини на світ і дозволяє їй обжитися в ньому – у випадку, коли всі інші погляди не можуть дати такої можливості. У випадку нестабільності, коли людині потрібний не просто психологічний захист від світу у всіх його проявах (природи, суспільства), але можливість домовитися зі світом. Саме це дає міфопоетика, змушуючи кожного бачити те, що приховує і відкидає інший, раціональний тип світосприйняття і що знов виразно проступає перед читачем при зверненні до міфопоетичних корпусів текстів – чарівних казок, билин і „примітивних” міфів, в яких відтворено відображення уявлень про причини, простори, часи, ідентифікації, характерні для міфопоетичного типу світосприйняття.

Теоретичні обґрунтування міфопоетики як особливим чином організованої цілісності, оперують такими поняттями, як „семантема,, „міфема”, „міфологема”, „архетип”. Семантема, за К. Леві-Строссом, є елементарною значущою одиницею мови, що виступає первинною чуттєвою характеристикою міфу. Сукупність семантем, системно поєднаних уявою з точки зору міфопоетичного мислення, утворює міфему, яка, в свою чергу, виступає конструктивною одиницею міфу, його структурно-семантичним і соціально-психологічним фундаментом, результатом вербалізації якої на рівні світосприйняття, під час формування поняття-образу

магічного характеру, є продукування міфологеми як самостійної одиниці міфопоетичного мислення [1, 14]. Міфологеми в системі міфопоетики виконують функцію знаків-заступників цілісних ситуацій і сюжетів, і вже по декількох з них можливо реконструювати поетичний космос автора, оскільки вони органічно взаємозв'язані і взаємодоповнювальні. У науковий обіг поняття „міфологема” одним із перших увів Дж. Фрезер. „Основним засобом відтворення семантики міфопоетичної моделі світу служить система міфологем та бінарних опозицій, що охоплює структуру простору (земля-небо, верх-низ і т.д.), часу (день-ніч), опозиції соціального і культурного ряду (життя-смерть, свій-чужий)” [3, 16]. Іншими словами, міфологема є міфопоетичним фрагментом – носієм важливого загальнолюдського змісту. Реальність зображується через міфологему в конкретно-образній, символічній спосіб. У художньому творі міфологеми є основними складовими літературного тексту і реалізується в системі символів та інших поетичних категорій.

Взаємозв'язок міфологеми й архетипу не викликає сумнівів, але погляди на нього змінюються. Термін „архетип” уперше введений в обіг К. Юнгом, швейцарським психоаналітиком і дослідником міфів. За Юнгом, поняття „міфологема” є складовою загального поняття „архетип”, яке дослідник підносить як споконвічні міфологічні образи (основою яких виступають міфологеми), що набувають змісту тільки тоді, коли людина намагається пов'язати ці образи із власною особистістю.

Інші дослідники тлумачать міфологему як самостійну одиницю міфопоетичного мислення, яка складається з окремих архетипів (першообразів), які є втіленням основ світу з позиції архаїчного суспільства [1, 14]. Таким чином, архетипи як змістовні частини створюють міфологему як образ, що містить стійкий комплекс певних рис архаїчного суспільства. Архетипи не мають конкретного психічного змісту, вони заповнюються життєвим досвідом, у той час як зміст міфологем – це сенс усього. Розкриття цього сенсу через символ (подібний або понятійний) може бути нескінченним.

Саме це загальне уявлення про міфологему і її зв'язок із архетипом увійшло до літературного обігу. Як поширені форми архетипів, міфологеми – продукти уяви та інтелектуальної інтуїції – виражають безпосередній і нерозривний зв'язок образу і форми. Вони сприймаються свідомістю в символічному тотальному контексті з

усім сушим, включаються до емпіричних і когнітивних зв'язків і визначають певну тему, тенденцію, намір, реалізуючись в оповіді.

Міфологічний комплекс, що реалізує синкретичні візуально-вербальні форми міфопоетичного світобачення, виступає як специфічний спосіб систематизації знань про навколишній світ. Тож, міфопоетика, як спосіб вираження індивідуального авторського світобачення в літературному тексті, носить свідомий характер, адже в людському світосприйнятті існує два обов'язкових елемента, що доповнюють один одного, – аналітичний та міфопоетичний, що забезпечують у своїй сукупності цілісність людського світосприйняття і можливість певної конкретизації різних його аспектів (самосприйняття, сприйняття світу, сприйняття іншого) зокрема. У цьому – основне протиставлення міфопоетики та стихійної міфотворчості. Міфопоетичне світосприйняття автора можна аналізувати на підставі міфологем – символів, що ототожнюють ситуації, образи, космогонічні уявлення. Саме вони створюють авторський міфопоетичний простір художнього тексту.

Поняття „міфопоетичний простір”, за О. Семеновим, трактується як літературний текст, який характеризується такими художньо-смысловими параметрами, як фантастичність, історичність, міфологія, поетика, певна щільність інформації про простір, яка дає можливість створити його графічне відображення (карту) [11]. Отож, міфологеми як носії космогонічних уявлень архетипного суспільства виступають основним будівельним матеріалом для створення автором міфопоетичного простору в художньому тексті.

Феномен авторського міфопоетичного простору належить ХХ століттю, а той факт, що виник він майже одночасно в різних літературах, характеризує його як явище літературного процесу без залежності від національних чи територіальних чинників розвитку культури. Міфопоетичний простір художнього твору постає носієм одвічних цінностей, які є одвічно незмінними, реалізується через часопросторові моделі, символічне образотворення, концептуальні моделі існування світу і людини, космогонічні уявлення тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баевский В. С., Романова И. В., Самойлова Т. А. Русская лирика XIX-XX веков в диахронии и синхронии/ / В. С. Баевский, И. В. Романова, Т. А. Самойлова // Математическая морфология: Электронный математический и медико-биологический журнал. – Т. 5. – Вып. 1. – 2003. [Электронный

ресурс] // Режим доступа: URL:<http://www.smolensk.ru/user/sgma/MMORPH/N-9-html/baevskii/baevsky.htm>

2. Козолупенко Д. П. Анализ мифопоэтического мировосприятия : автореферат дис. ... доктора философских наук : 09.00.01 / Козолупенко Дарья Павловна; [Место защиты: Ин-т философии РАН] Количество страниц: 44 с. 9 09-3/599 [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://dis2.ru/index.php?ukey=product&productID=861914>

3. Коляда О. В. Мифопоэтика драматургії абсурду (на матеріалі драматичних творів Семюеля Беккета): автореферат дис... канд. наук: 10.01.06 – 2008 / О. Коляда [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/33123.htm

4. Лосев А.Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев. // Миф. Число. Сущность. – М : Мысль. – 1994. – с. 5 – 217.

5. Мелетинський Є .М. Поетика міфу / Є. Мелетинський. – М.: Наука, 1976. – 407 с.

6. Пашина Д. Основы мифа в культуре и миф как основа культуры / Д. Пашина //Смысл мифа: мифология в истории и культуре. – СПб : Изд-во Санкт-Петербургского философского общества. – 2001 – 300 с.

7. Пашина Д. П. Влекомые языком / Д. П. Пашина // Философия науки. Вып. 8: Философия науки в поисках новых путей. М., ИФРАН, 2004. С. 378 – 405.

8. Флоренский П. Философия культа / П. Флоренский. – М : Мысль. – 2004. – 406 с.

9. Юнг К. Архетип и символ / К. Юнг // Хрестоматия по психологии. – М., 2000. – С. 124 – 167.

10. Кігім Т. В. Міф, мифопоэтика і мифологема в системі термінів [Електронний ресурс] / Т.В. Кігім. Режим доступа: http://otherreferats.allbest.ru/literature/00001377_0.html

11. Семенов А. Мифологическое пространство в литературе XX века // Заглавие с экрана / А. Семенов [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.tolkien.spb.ru/mifop.htm>

АННОТАЦИЯ

Екатерина Оселедько. Мифопоэтическое мышление как основа авторского мифопоэтического пространства в художественном произведении

Статья направлена на исследование мифопоэтического пространства художественного произведения. Автор обосновывает теорию зависимости авторского мифопоэтического пространства литературного текста от подсознательного мифопоэтического мышления как индивидуального (личности), так и коллективного (социума).

Ключевые слова: мифопоэтика, мифология, архетип.

SUMMARY

Yekaterina Oseledko. The mythologically – poetical thinking both basis for mythologically – poetical space.

The article is directed on researching mythologically – poetical space of fiction. The author proves the theory of dependence between author's mythologically – poetical space of literary text and subconscious mythologically – poetical thinking both individual and collective.

Key words: mythopoetics, mythology, archetype.

УДК 82 373.4.09

Дар'я ТИЩУК,

аспірант,

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

СПЕЦИФІКА АСОЦІОНІМА ЯК ТРОПА У СВІТЛІ ТЕОРІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню ролі асоціоніма як тропа в аспекті інтертекстуальності. Асоціонім та інтертекстуальність розглядаються як складні естетичні сфери, взаємодія яких у межах літературного твору дає продуктивний мистецький результат. Джерельна основа статті – праці Р. Барта, Ю. Крістєвої та інших учених. Художній матеріал для аналізу – романи М. Іванцової „Вітражі” та Г. Тарасюк „Гаспид і Маргарита”.

Ключові слова: асоціонім, інтертекстуальність, інтертекст, критика.

Активізація естетичного дискурсу асоціоніма як тропа на перетині століть детермінована зміною ідейно-проблематичного вектору пошуків письменників на більш філософський та інтелектуальний. Асоціонім, що відзначається поєднанням використання великої літери та прихованим у троп пластом закладеної автором інформації, побутує у художніх творах, аналіз яких не буде цілісним на основі використання лише обмеженого кола формалістичних літературознавчих методів. Лінія „асоціонім – інтертекстуальність” є продуктивною тому, що мистецький потенціал цього тропа дозволяє відзначати його залученість до поля інтертекстуальності як одного з найскладніших культурно-дослідницьких феноменів сучасності. Окрім того, наявні на сьогодні лакуни у процесі вивчення асоціоніма як тропа доцільно пояснювати за допомогою інтерпретації сентенцій інтертекстуальності для